
MONOGRAFIE PRAWNICZE

OTWARTE FUNDUSZE EMERYTALNE
JAKO WYKONAWCY UBEZPIECZENIA
SPOŁECZNEGO W ŚWIECIE
SWOBODY PRZEPŁYWU KAPITAŁU
I SWOBODY ŚWIADCZENIA USŁUG
W UNII EUROPEJSKIEJ

MACIEJ JAKUB ZIELIŃSKI

Wydawnictwo C.H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

MACIEJ J. ZIELIŃSKI • OTWARTE FUNDUSZE EMERYTALNE
JAKO WYKONAWCY UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO W ŚWIELE
SWOBODY PRZEPŁYWU KAPITAŁU I SWOBODY ŚWIADCZENIA USŁUG
W UNII EUROPEJSKIEJ

Polecamy nasze najnowsze publikacje z tej serii:

Maria Królikowska-Olczak, Beata Pachuca-Smulska (red.)

**OCHRONA PRAWNA KONSUMENTA NA RYNKU
MEDIÓW ELEKTRONICZNYCH**

Kinga Flaga-Gieruszyńska, Jacek Gołaczyński, Dariusz Szostek

**INFORMATYZACJA POSTĘPOWANIA CYWILNEGO.
TEORIA I PRAKTYKA**

Beata Stępień-Załucka

**SPRAWOWANIE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI
PRZEZ SĄD NAJWYŻSZY W POLSCE**

Sabina Kubsik

**PRZEDKONTRAKTOWA ODPOWIEDZIALNOŚĆ
ODSZKODOWAWCZA Z TYTUŁU NIEUCZCIWYCH
NEGOCJACJI**

Marcin Zięba

PODMIOTOWOŚĆ PRAWNA WSPÓLNOT MIESZKANIOWYCH

Aneta Giedrewicz-Niewińska

UCZESTNICTWO PRACOWNIKÓW W SPÓŁCE EUROPEJSKIEJ

Marcin Marszałek

**SWOBODA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ WYTWÓRCY
– SPRZEDAWCY ENERGII ELEKTRYCZNEJ**

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

[Kup książkę](#)

OTWARTE FUNDUSZE EMERYTALNE
JAKO WYKONAWCY UBEZPIECZENIA
SPOŁECZNEGO W ŚWIECIE
SWOBODY PRZEPŁYWU KAPITAŁU
I SWOBODY ŚWIADCZENIA USŁUG
W UNII EUROPEJSKIEJ

MACIEJ JAKUB ZIELIŃSKI

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2016

Wydawca: Natalia Adamczyk

Publikacja dofinansowana przez
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2016**

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C.H.Beck

Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-8577-8

ISBN e-book 978-83-255-8578-5

[Kup książkę](#)

*Mamie Grażynie, Żonie Natalii i Córcie Marcie
z wdzięcznością dedykuję*

Spis treści

Przedmowa	XI
Wykaz skrótów	XV
Wykaz literatury	XIX
Wykaz orzecznictwa	XXXV

Część I. Wykonywanie zadań z zakresu ubezpieczenia emerytalnego przez otwarte fundusze emerytalne – zagadnienia wstępne

Rozdział I. Otwarte fundusze emerytalne jako wykonawcy zabezpieczenia społecznego	3
§ 1. Ubezpieczenie emerytalne jako element zabezpieczenia społecznego i rodzaj ubezpieczenia społecznego	3
I. Pojęcie zabezpieczenia społecznego i jego relacja do pojęcia ubezpieczenia społecznego	3
II. Ubezpieczenie emerytalne jako rodzaj ubezpieczenia społecznego	10
§ 2. Ewolucja konstrukcyjnych elementów systemu emerytalnego w drugim filarze, począwszy od 1.1.1999 r.	17
§ 3. Wykonawcy ubezpieczeń społecznych	22
I. Zagadnienia terminologiczne	22
II. Wykonawcy zadań z zakresu ubezpieczeń społecznych	26
III. Wykonawcy ubezpieczenia emerytalnego	30
Rozdział II. Wykonywanie ubezpieczenia emerytalnego przez otwarte fundusze emerytalne w kontekście konstytucyjnym	33
§ 1. Wprowadzenie	33
§ 2. Stan dyskusji dotyczącej zgodności z Konstytucją przepisów o OFE w świetle elementów konstrukcyjnych II filara systemu emerytalnego wprowadzonych z dniem 1.1.1999 r.	34
§ 3. Ewolucja i stan dyskusji dotyczącej konstytucyjności zmian w systemie emerytalnym dotyczącym wysokości odprowadzanej składki oraz przekazania części środków zgromadzonych w OFE na FUS	43

I. Problem zmniejszenia wysokości opłat za zarządzanie OFE oraz zmniejszenia wysokości składki emerytalnej odprowadzanej do OFE	43
II. Problem przekazania części środków zgromadzonych w OFE na fundusz emerytalny FUS	50
§ 4. Wpływ aktualnej dyskusji na podjęcie tematu opracowania	71
Rozdział III. Wykonywanie ubezpieczenia emerytalnego jako przedmiot regulacji prawa Unii Europejskiej	73
§ 1. Zabezpieczenie społeczne jako przedmiot regulacji prawa Unii Europejskiej	73
§ 2. Stosowanie przepisów dotyczących swobód rynku wewnętrznego Unii Europejskiej w dziedzinie zabezpieczenia społecznego	76
Rozdział IV. Konkretyzacja przedmiotu badań i założeń metodologiczne	81
Część II. Swoboda wyboru przez ustawodawcę zwykłego wykonawców zabezpieczenia emerytalnego	
Rozdział I. Prawne uwarunkowania wyznaczające granice swobody w zakresie wyboru wykonawców ubezpieczenia emerytalnego	89
§ 1. Określenie źródeł prawa wyznaczających ustawodawcy zwykłemu zakres swobody wyboru wykonawców zabezpieczenia emerytalnego	89
§ 2. Swoboda wyboru wykonawców zabezpieczenia emerytalnego na podstawie przepisów Konstytucji RP	95
§ 3. Swoboda wyboru wykonawców zabezpieczenia emerytalnego w kontekście regulacji prawa międzynarodowego oraz regulacji Rady Europy	99
I. Swoboda wyboru wykonawców zabezpieczenia emerytalnego w kontekście regulacji prawa międzynarodowego	99
II. Swoboda wyboru wykonawców zabezpieczenia emerytalnego w kontekście regulacji prawa Rady Europy	108
§ 4. Swoboda ustawodawcy krajowego w zakresie wyboru wykonawców zabezpieczenia emerytalnego w świetle prawa Unii Europejskiej	109
I. Wprowadzenie	109
II. Podział kompetencji pomiędzy Unię Europejską a państwa członkowskie	111
III. Kompetencje Unii Europejskiej i państw członkowskich w dziedzinie zabezpieczenia społecznego	114
§ 5. Wnioski	120

Rozdział II. Ocena statusu prawnego OFE z punktu widzenia kryteriów wyznaczających swobodę wyboru wykonawców zabezpieczenia emerytalnego	123
§ 1. Forma organizacyjno-prawna OFE	123
§ 2. Przedmiot działalności OFE	131
I. Wprowadzenie	131
II. Przedmiot działalności z punktu widzenia relacji do członków OFE (realizacja prawa do zabezpieczenia społecznego)	132
III. Przedmiot działalności z punktu widzenia relacji do uczestników rynku kapitałowego (działalność inwestycyjna) ..	134
§ 3. Terytorialne i podmiotowe ograniczenia prowadzenia działalności .	144
§ 4. Nadzór nad działalnością OFE	147
I. Wprowadzenie	147
II. Nadzór sprawowany przez Komisję Nadzoru Finansowego	149
III. Uprawnienia kontrolno-nadzorcze innych podmiotów	154
§ 5. Podsumowanie i wnioski	156
 Część III. Działalność OFE z punktu widzenia swobody przepływu kapitału i przepływu usług w ramach rynku wewnętrznego Unii Europejskiej	
Rozdział I. Działalność OFE w kontekście swobody przepływu kapitału	163
§ 1. Pojęcie i charakter prawny swobody przepływu kapitału na tle innych swobód	163
§ 2. Pojęcie przepływu kapitału	165
§ 3. Kryterium „transnarodowości” jako kryterium stosowania przepisów o swobodzie przepływu kapitału	170
§ 4. Pojęcie ograniczeń swobody przepływu kapitału i ich dopuszczalność	171
§ 5. Artykuł 106 ust. 2 TFUE jako wyjątek od swobody przepływu kapitału	176
I. Wprowadzenie	176
II. Zakres podmiotowy derogacji z art. 106 ust. 2 TFUE	178
III. Pojęcie usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym	180
IV. Przesłanki stosowania derogacji z art. 106 ust. 2 TFUE	183
§ 6. Wyrok w sprawie C-271/09 i jego skutki w dziedzinie stosowania zasady swobody przepływu kapitału	186
I. Wprowadzenie	186
II. Stanowisko stron i Trybunału Sprawiedliwości UE co do podlegania przez OFE przepisom o swobodzie przepływu kapitału	187

III. Przepisy dotyczące ograniczeń inwestycyjnych OFE obowiązujących przed 1.2.2014 r. jako ograniczenia swobodnego przepływu kapitału	190
IV. Stanowisko stron i Trybunału Sprawiedliwości co do możliwości stosowania derogacji z art. 106 ust. 2 TFUE	194
V. Ocena rozstrzygnięcia Trybunału Sprawiedliwości UE	195
A. Ocena rozstrzygnięcia TSUE w zakresie dotyczącym dopuszczalności stosowania art. 63 TFUE do przepisów ustawy o funkcjonowaniu i organizacji funduszy emerytalnych	195
B. Ocena rozstrzygnięcia TSUE w zakresie dotyczącym możliwości stosowania do OFE przepisu art. 106 ust. 2 TFUE	199
VI. Wnioski	212
Rozdział II. Działalność OFE w kontekście swobody przepływu usług	215
§ 1. Wprowadzenie	215
§ 2. Pojęcie i funkcje swobody świadczenia usług	216
I. Pozycja swobody świadczenia usług w prawie unijnym, jej treść i charakter	216
II. Pojęcie usługi	220
III. Zakres podmiotowy przepisów o swobodzie świadczenia usług	224
§ 3. Pojęcie ograniczeń swobody przepływu usług i ich dopuszczalność	226
§ 4. Możliwość stosowania przepisów o swobodnym przepływie usług do działalności OFE	231
I. Usługi z zakresu ubezpieczenia na życie jako przedmiot harmonizacji na poziomie prawa Unii Europejskiej	231
II. Prywatne ubezpieczenia na życie a ubezpieczenia społeczne na starość w świetle prawa Unii Europejskiej	236
III. Przepisy dotyczące funkcjonowania OFE w kontekście przepisów Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej o swobodnym przepływie usług	240
§ 5. Wnioski	248
Podsumowanie	253
Indeks rzeczowy	259

Przedmowa

Otwarte fundusze emerytalne funkcjonują w polskim porządku prawnym od 1.1.1999 r. Zarówno uchwalaniu ustaw regulujących organizację i działalność tych funduszy, jak i ich późniejszym nowelizacjom towarzyszyła ożywiona dyskusja. Początkowo koncentrowała się ona wokół zagadnień związanych z oceną zgodności z Konstytucją RP regulacji dotyczących elementów konstrukcyjnych II filara systemu emerytalnego jako formy realizacji prawa do zabezpieczenia społecznego po osiągnięciu wieku emerytalnego. Podnoszono, że otwarte fundusze emerytalne nie mogą być uznane za wykonawców ubezpieczenia emerytalnego, czy też szerzej zabezpieczenia społecznego. Z kolei w związku ze zmianami funkcjonowania II filara systemu emerytalnego wprowadzonymi w 2011 r. (obniżenie składki do OFE) i 2014 r. (przejęcie 51,5% aktywów OFE przez ZUS) pojawił się wątek dotyczący możliwości stosowania do otwartych funduszy emerytalnych pierwotnego prawa gospodarczego Unii Europejskiej. Ten aspekt znalazł swój wyraz również w rozstrzygnięciu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21.12.2011 r. wydanym w sprawie C-271/09.

Celem niniejszej monografii jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy na gruncie uregulowań Konstytucji RP, prawa międzynarodowego oraz prawa Unii Europejskiej dopuszczalne było powierzenie wykonywania ubezpieczenia społecznego otwartym funduszom emerytalnym jako podmiotom prywatnym, a jeżeli tak, to czy znajdują do nich zastosowanie przepisy o swobodnym przepływie usług i kapitału.

Prima facie takie sformułowanie problemu badawczego może wydawać się kontrowersyjne, zwłaszcza w zakresie istnienia związku pomiędzy dopuszczalnością powierzenia wykonywania ubezpieczenia społecznego OFE i stosowaniem do nich przepisów o wyżej wymienionych swobodach. Jednakże postawienie takiego pytania uzasadnione jest aspektem historycznym, związanym z przebiegiem dyskusji naukowej dotyczącej otwartych funduszy emerytalnych i formułowanych w jej toku stanowisk. Poszczególne poglądy wyrażane przy okazji dokonywania ocen kolejnych nowelizacji ustaw z zakresu II filara systemu emerytalnego były często oparte na określonym założeniu co do dopuszczalności przypisania otwartym funduszom emerytalnym statusu wykonawców zabezpieczenia społecznego. W zależności od przyjętych założeń formułowano natomiast argumenty o możliwości stosowania do otwartych funduszy emerytalnych przepisów pierwotnego prawa Unii Europejskiej.

Podjęcie zarysowanej problematyki wydaje się uzasadnione również dlatego, że zarówno kwestia dotycząca dopuszczalności przypisania otwartym funduszom emerytalnym statusu wykonawcy zabezpieczenia społecznego, jak i zagadnienie zakresu zastosowania do nich przepisów TFUE są doniosłe zarówno z teoretycznego, jak i prak-

tycznego punktu widzenia. Z jednej strony oddziałują na proces stanowienia prawa, wyznaczając ustawodawcy zwyklemu zakres przysługującej mu swobody przy dokonywaniu zmian w systemie zabezpieczenia społecznego. Z drugiej strony wywierają istotny wpływ na ocenę szczegółowych kwestii związanych z funkcjonowaniem otwartych funduszy emerytalnych, takich jak charakter prawny tych funduszy i zgromadzonych w nich środków, które to zagadnienia stały się przedmiotem niedawnego orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. Zarysowane problemy są zatem aktualne.

W dotychczasowej literaturze problematyka dopuszczalności powierzenia otwartym funduszom emerytalnym wykonywania zabezpieczenia społecznego w ujęciu prezentowanym w niniejszym opracowaniu nie była podejmowana. Kwestię tę analizowano w kontekście cech II filara systemu, a nie przez pryzmat swobody przysługującej ustawodawcy w zakresie wyboru wykonawców zabezpieczenia społecznego. Jeżeli chodzi o aspekt prawa Unii Europejskiej, to w literaturze polskiej można spotkać nieliczne opracowania na ten temat, mimo że w 2011 roku Europejski Trybunał Sprawiedliwości wydał wyrok stwierdzający naruszenie przez Polskę prawa Unii Europejskiej poprzez utrzymywanie w swoim porządku prawnym przepisów stanowiących ilościowe i jakościowe ograniczenia swobody przepływu kapitału w odniesieniu do OFE.

Rozważania w zakresie możliwości stosowania do otwartych funduszy emerytalnych przepisów prawa Unii Europejskiej zawężono do swobód przepływu kapitału i usług, albowiem zgodność polskich przepisów z pierwszą z nich była już przedmiotem rozstrzygnięcia TSUE, ta druga zaś wyznacza zakres dopuszczalności ustanawiania przymusowej przynależności do systemu zabezpieczenia społecznego. Ma to istotne znaczenie dla funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych. Udzielenie odpowiedzi na postawione wyżej pytanie jest istotne także dlatego, że wspomniane przepisy mogą, przynajmniej *prima facie*, stanowić wzorce kontroli polskich regulacji z zakresu organizacji i funkcjonowania otwartych funduszy emerytalnych.

Nakreślony powyżej cel badawczy determinuje strukturę opracowania, która została podzielona na trzy części. Część I służy wprowadzeniu do tematu i zaznajomieniu z podejmowaną problematyką. Składa się ona z czterech rozdziałów, w których przedstawiono: 1) zagadnienie kwalifikowania otwartych funduszy emerytalnych jako wykonawców zabezpieczenia społecznego; 2) dyskusję dotyczącą wykonywania ubezpieczenia emerytalnego przez otwarte fundusze emerytalne w kontekście konstytucyjnym; 3) kwestię wykonywania ubezpieczenia emerytalnego jako przedmiotu regulacji prawa Unii Europejskiej oraz 4) konkretyzację przedmiotu badań i założeń metodologicznych. W części drugiej wyodrębniono dwa rozdziały. W pierwszym z nich scharakteryzowano prawne uwarunkowania wyznaczające granice swobody w zakresie wyboru wykonawców zabezpieczenia emerytalnego, natomiast w drugim przedstawiono ocenę prawnego statusu otwartych funduszy emerytalnych z punktu widzenia kryteriów wyznaczających swobodę wyboru wykonawców zabezpieczenia emerytalnego. Część trzecia została podzielona na dwa rozdziały, dotyczące odpowiednio działalności otwartych funduszy emerytalnych w kontekście swobody przepływu kapitału oraz przepływu

usług. Opracowanie kończy podsumowanie przedstawiające główne wnioski i tezy rozprawy.

Podstawową metodą badawczą wykorzystywaną przy realizacji założonych celów opracowania jest metoda dogmatyczno-prawna, której istota sprowadza się do wykładni przepisów prawa za pomocą dyrektyw logiczno-językowych, funkcjonalnych i systemowych, z wykorzystaniem poglądów doktryny oraz analizy orzecznictwa sądowego. W ograniczonym zakresie wykorzystano także metodę historyczno-porównawczą, w granicach, w jakich przedstawiono uprzednio obowiązujące rozwiązania prawne z zakresu zabezpieczenia emerytalnego oraz kierunek ich ewolucji. Pozwoliło to na przedstawienie szerszej perspektywy badawczej oraz ukazanie tła porównawczego, dla niektórych instytucji prawnych funkcjonujących w obecnym stanie prawnym.

Niniejsza monografia jest uzupełnioną i uaktualnioną kontynuacją pracy badawczej zawartej w rozprawie doktorskiej, przygotowanej pod kierunkiem dr. hab. *Krzysztofa Ślębzaka*, prof. UAM w Zakładzie Prawa Pracy i Prawa Socjalnego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W tym miejscu pragnę serdecznie podziękować Promotorowi za inspirację, dobre słowo i motywację, a przede wszystkim za nieocenioną pomoc merytoryczną i cenne wskazówki, bez których praca nie mogłaby powstać. Podziękowania składam także Recenzentom pracy, prof. dr. hab. *Walerianowi Sanetrze* i prof. dr. hab. *Andrzejowi Wróblowi*, za wartościowe uwagi krytyczne zamieszczone w recenzjach, które wpłynęły na ostateczny kształt opracowania. Dziękuję również prof. dr. hab. *Romanowi Budzinowskiemu*, Dziekanowi Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, za dofinansowanie niniejszej publikacji.

Poznań, lipiec 2016 r.

Maciej Jakub Zieliński

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

AutostrPłatneU	ustawa z 27.10.1994 r. o autostradach płatnych oraz o Krajowym Funduszu Drogowym (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 641 ze zm.)
dyrektywa Nr 2009/138/WE	dyrektywa Nr 2009/138/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 25.11.2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wypłacalność II) (Dz.Urz. UE L, Nr 335 z 17.12.2009 r., s. 1).
dyrektywa Nr 88/361/EWG	dyrektywa Rady Nr 88/361 z 24.6.1988 r. w sprawie wykonywania art. 67 Traktatu (Dz.Urz. UE L, Nr 178 z 8.7.1988 r., s. 5).
EmKapitU	ustawa z 21.11.2008 r. o emeryturach kapitałowych (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1097 ze zm.).
EmRentyFUSU	ustawa z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2015 r. poz. 748 ze zm.)
FinPubU	ustawa z 27.8.2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 885 ze zm.).
FundEmU	ustawa z 28.8.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 291 ze zm.).
FundInwU	ustawa z 27.5.2004 r. o funduszach inwestycyjnych (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 157 ze zm.).
KC	ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 380 ze zm.)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
konwencja Nr 102	Konwencja Nr 102 Międzynarodowej Organizacji Pracy, dotycząca minimalnych norm zabezpieczenia społecznego, przyjęta w Genewie dnia 28 czerwca 1952 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 93, poz. 775)
konwencja Nr 35	konwencja Nr 35 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca obowiązkowego ubezpieczenia na starość pracowników najemnych, zatrud-

	nionych w przedsiębiorstwach przemysłowych i handlowych, w wolnych zawodach, jak również chałupników i pracowników gospodarstw domowych, przyjęta w Genewie dnia 29 czerwca 1933 r. (Dz.U. z 1949 r. Nr 31, poz. 223)
konwencja Nr 36	konwencja Nr 36 Międzynarodowej Organizacji Pracy, dotycząca obowiązkowego ubezpieczenia na starość pracowników najemnych, zatrudnionych w przedsiębiorstwach rolnych, przyjęta w Genewie dnia 29 czerwca 1933 r. (Dz.U. z 1949 r. Nr 31, poz. 225)
MPPGSiK	Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 38, poz. 169)
rozporządzenie Nr 883/2004	rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.Urz. UE L, Nr 166 z 1.5.2004 r., s. 1)
rozporządzenie Nr 987/2009	rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 987/2009 z 16.9.2009 r. dotyczące wykonywania rozporządzenia (WE) Nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.Urz. UE L 284 z 30.10.2009 r., s. 1)
SysUbSpołU	ustawa z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 121 ze zm.).
TFUE	Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C, Nr 326 z 26.10.2012 r., s. 47 ze zm.).
TUE	Traktat o Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C, Nr 326 z 26.10.2012 r., s. 13 ze zm.)
TWE	Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z 25.3.1957 r. (Dz.Urz. UE C, Nr 321E, s. 1)
ZmFundEmU z 6.12.2013 r.	ustawa z 6.12.2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych (Dz.U. z 2013 r. poz. 1717 ze zm.)

2. Czasopisma

CML Rev	Common Market Law Review
ECR	European Court Reports

Wykaz skrótów

ELR	European Law Review
EPS	Europejski Przegląd Sądowy
EuZW	Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht
Gd. St. Praw.	Gdańskie Studia Prawnicze
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
LIEI	Legal Issues of Economic Integration
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSNAPiUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK ZU	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy – Seria A
PiP	Państwo i Prawo
PiZS	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PPG	Przegląd Prawa Gospodarczego
Prz. Sejm.	Przegląd Sejmowy
PS	Przegląd Sądowy
PUSiG	Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
Rzeczposp.	Rzeczpospolita
ZHR	Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht
ZOTSiS	Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Pierwszej Instancji

3. Organy orzekające

KNF	Komisja Nadzoru Finansowego
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

4. Inne skróty

art.	artykuł
daw.	dawniej

Wykaz skrótów

Dz.U.	Dziennik Ustaw
Dz.Urz.	Dziennik Urzędowy
EOG	Europejski Obszar Gospodarczy
FRD	Fundusz Rezerwy Demograficznej
FUS	Fundusz Ubezpieczeń Społecznych
lit.	litera
MOP	Międzynarodowa Organizacja Pracy
n.	następne (-a)
Nr	numer
OECD	Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
OFE	otwarty fundusz emerytalny (otwarte fundusze emerytalne)
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
orz.	orzeczenie
pkt	punkt
por.	porównaj
poz.	pozycja
PPE	pracowniczy program emerytalny
PTE	powszechne towarzystwo emerytalne (powszechne fundusze emerytalne)
r.	rok
RE	Rada Europy
red.	redakcja
RM	Rada Ministrów
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich
t.	tom
t.j.	tekst jednolity
tj.	to jest
uchw.	uchwała
UE	Unia Europejska
vol.	volume (tom)
w zw.	w związku
wyr.	wyrok
zd.	zdanie
ze zm.	z późniejszymi zmianami
zob.	zobacz
ZUS	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Wykaz literatury

- Antonów K.*, Glosa do wyroku z 4.6.2008 r., II UK 12/08, OSP 2009, Nr 6, poz. 62
- Antonów K.*, OFE – ubezpieczenie versus oszczędzanie, w: *L. Florek, Ł. Pisarczyk* (red.), Współczesne problemy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, Warszawa 2011
- Antonów K.*, Otwarte fundusze emerytalne w systemie zabezpieczenia emerytalnego, PiZS 1999, Nr 11
- Antonów K.*, Prawo do emerytury, Kraków 2003
- Antonów K.*, Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pojęcie oraz właściwości postępowań przedsądowych i ochrony cywilnosądowej, Warszawa 2011
- Antonów K.*, Stopniowe transfery środków OFE a prawo członka OFE do środków gromadzonych w OFE, w: *R. Pacud* (red.), Prawne mechanizmy przekazywania środków OFE. Oceny konstytucyjno-prawne, Kraków 2013
- Antonów K.*, Uwagi o sposobach finansowania niektórych świadczeń z zabezpieczenia społecznego, w: *M. Skąpski, K. Ślęzak* (red.), Aksjologiczne podstawy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, Poznań 2014
- Antonów K.*, Zakres podmiotowy obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego, w: *T. Bińczycka-Majewska* (red.), Konstrukcje prawa emerytalnego, Kraków 2004
- Antonów K.*, Zasada ochrony własności, zaufania obywateli do państwa i lex retro non agit a prawo członka OFE i OFE do środków gromadzonych w OFE, w: *R. Pacud* (red.), Prawne mechanizmy przekazywania środków OFE. Oceny konstytucyjno-prawne, Kraków 2013
- Banaszak B.*, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2012
- Banaszak B.*, Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych, Warszawa 2012
- Barcz J.*, Traktat z Lizbony. Wybrane aspekty prawne działań implementacyjnych, Warszawa 2012
- Barcz J.*, Zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego w świetle postanowień Konstytucji z 1997 r., KPP 2004, Nr 2
- Barents R.*, The Court of Justice after the Treaty of Lisbon, CML Rev 2010, Nr 47
- Barr N.*, The Objectives and Attainments of Pension Schemes, w: *T. Wilson, D. Wilson* (red.), The State and Social Welfare – the Objectives of Policy, London–New York 1991
- Begg D., Fischer S., Dornbusch R.*, Ekonomia. Tom I, Warszawa 1993
- Bermann G., Goebel R., Davey W., Fox W.*, Cases and Materials on European Union Law, Saint Paul 2002